

SÖNFELD MÁTYÁS

A ZENEBATYU ÉLMÉNYPROGRAM AZ ÓVODÁBAN ÉS AZ 1-2. OSZTÁLYBAN (6. RÉSZ)

BEVEZETÉS

Ütöttük, ráztuk, forgattuk, pengettük, de még simítottuk is, végre kifújhatjuk magunkat... szó szerint! A Zenebatyu sorozat 6. részében bemutatkozik a szájharmonika! De hogyan fújhatjuk levegővétel nélkül? Mi a nagy különbség a szájharmonika és a furulya között, és vajon miért nem hívjuk az utóbbit szájfurulyának? Megannyi érdekes kérdés, de ami egy vérbeli zenebatyistát igazán érdekelhet: miből fogunk szájharmonikát csinálni?

PROGRAMPONTOK

Zenebatyu Élményprogram	Katedra (6. rész)
<p>Állandó elemek: Az előző program átismérlése A zenebatyuból vett első hangszer megjegyzése Aznapi alkalom összefoglalása</p>	<p>Jelölések: Fő foglalkozási pontok <u>Új fogalmak</u> (milyen jelenséget tapasztaltunk) (melyik készség fejlődik)</p>
<p>SZÍVÓSZÁLHANGSZER</p>	<p>Rezgő lapú szívószál A szívószálba kis rést vájva a műanyag lap megrezdül, ugyanúgy, mint a szájharmonika fémlapjai. (kreativitás, logikai következtetés)</p>
<p>AUTENTIKUS HANGSZER</p>	<p>Szájharmonika A hangszert szétszerelve látható az egyre rövidebb fémlapok sora, a kisebb magasabb, a nagyobb mélyebb hangú. Különlegessége, hogy egyszerre több hangot, harmóniákat is megszólaltat. (figyelem, emlékezet, tapasztalati tudás)</p>
<p>HANGSZERVERS</p>	<p>Rezegnek benne a fémlapok, Pofagyálnak is hívhatod, Tornáztasd meg már a pofikád, Fújd és szívd a SZÁJHARMONIKÁI! (finommotorika, figyelem, memória)</p>
<p>ENERGISER</p>	<p>A fiúk, a fiúk, a fiúk, a fiúkat... lányok váltják, 2x lányok váltják a fiúkat 3x és együtt mondják! (nagyozgás, memória, felszabadult játék)</p>
<p>ÖKOHANGSZERBEMUTATÓ</p>	<p>Flakonszájharmonika Egy flakon oldalába lapot vágva és belefújva a lap megrezdül, zenél. (kreativitás, logikai összefüggés)</p>
<p>CSINÁLD MAGAD</p>	<p>Spatulonika (spatula-szájharmonika) Hozzávalók: 2 spatula, 2 befőttes gumi, 1 csík papírdarab. A papír – mint fűszál az ujjunk közt – megrezeg, dallamot is játszik! (tapasztalat, kreativitás, logikai összefüggés)</p>
<p>ZENEKÍSÉRLET</p>	<p>DE HOL VESZEK LEVEGŐT? Hogy lehet örökké fújni a szájharmonikát (akár befogott orral is)? Úgy, hogy rájövünk: a hangszert szívni is lehet! Szívószállal fújva: rezeg a lamella. Effektek? Vibrato kézmozgatással Kéz nélkül? SZÁJHARMONIKATARTÓVAL! (kreativitás, gondolkodás, ok-okozat)</p>
<p>NYÍLIK A ZENEBATYU</p>	<p>Aki nem lép egyszerre... Rázd csak, rázd... CSIGA-BIKA! Szoborjáték szájharmonikatartóval (kreativitás, koordináció, tempó)</p>

Szívószálhangszer

Szervesen kapcsolódik a szívószáldudánk szerkezete a szájharmonikához. A végét leragasztjuk vagy összeolvasztjuk – egy fogóval összefogva öngyújtóval meggyújtjuk és kész is van, ráadásul a komposztálható szívószálakkal is működik. Oldalára sniccerrel a képen látható módon egy lapocskát vágunk, majd a szánkba véve megfújuk úgy, hogy a rezgő lap a szájüre-

günkben legyen. A lapocska rezgését meg is mutathatjuk, ha a szívószálduda szabad végébe – duplacsavar! – beleszívunk, így láthatóvá válik a lapocská rezgése (ez a technika az első cikkben bemutatott szívószáldudával is működik). De hogyan kapcsolódik ez a szájharmonikához?

Autentikus hangszer

Ha egy szájharmonika csavarjait eltávolítjuk, „fémpáncéljától” megszabadítva láthatóvá válik a szerkezet: egyre növekvő fémlapok, lamellák állnak egymás mellett párhuzamosan a testre erősítve (lásd a képen). Már meg sem lepődünk, hiszen mikor felvagdossza fújtuk a szívószálat (3. cikk), vagy mikor harsonát készítettünk (5. cikk), mindig ugyanabba a törvényszerűségbe botlottunk: minél hosszabb (nagyobb) a test, annál mélyebb a hangja. Mondhatnánk, hogy a furulya is ezen az elven működik, csak ott egy cső rezgő levegőoszlopának hosszát változtatjuk meg azzal, hogy lefogunk egy-egy lyukat. Miben más a szájharmonika? Nemcsak abban, hogy kisebb és nagyobb fémlapok rezegnek benne, de abban is, hogy ezek *egyszerre* is megszólaltathatóak, ezáltal harmóniákat létrehozva. De ha szájjal fújuk mindkettőt, miért nem nevezzük a furulyát szájfurulyának? Akik jártasabbak a hangszerek világában, tudják, hogy a harmonika (száj előtag nélkül) egy másik hangszer neve, melyet leginkább tangóharmonikaként emlegetünk Magyarországon, mivel az 50-es, 60-as években előszeretettel játszottak rajta tangót. Érdekesség, hogy a két hangszer azonos szerkezetű, és az utóbbiban is fémlapok rezegnek.

Zenekísérlés

A hangszerverset most megelőzi kísérletünk, mivel a mondóka utolsó sora elárul egy titkot, melyre most derítünk fényt. A szájharmonikát a kezembe véve kikiáltom: én akár hosszú percekig is képes vagyok levegővétel nélkül szájharmonikázni! Ezután neki is kezdek egy dallamnak, amely hosszú másodpercekig szól – érdemes egy ponton egykedvű arcot vágni, az órákat nézegetni, vagy épp fejünket kezünkkel unatkozva megtámasztani – és sehogy nem fogy ki a levegőm. A gyerekek első tippje mindig az, hogy csaltam – szép dolog, mondhatom – és az orromon át vettem a levegőt. Emiatt megismétlem a kísérletet, még hozzá úgy, hogy befogom az orromat! Ekkor már mindenki mélyen elgondolkodik, de seperc alatt rájövünk: a szájharmonikát nem csak fújni, szívni is lehet! Ekkor megmutathatjuk a csupasz hangszer másik oldalát, amelyen szintén fémlapok sorakoznak, az egyik sor fújáskor, a másik szívás közben rezeg. Ennek pedig egyszerű oka van: ha csak fújnánk sorban a hangokat, a szomszédos hangok egyszerre (pl. dó-ré és mi) igen rosszul hangoznának – ha van kéznél zongora vagy akár xilofon, ezt be is mutathatjuk. Minden második hang azonban (pl. dó, mi, szó) már szép harmónia, amely kellemes a fülnek.

Ha a csupasz szájharmonika egyik lyukába szívószálat préselünk, elemelhetjük a hangszert a szánkától, így könnyebben meg tudjuk mutatni a gyerekeknek, hogy fújva az egyik oldal, szívva a másik oldal lapocskája rezdül meg.

A szájharmonika fogásával úgynevezett vibrato-s effektet is létre tudunk hozni, hasonlóan az „ÓÁ”-hangot adó síró szívószáldudához (lásd 4. cikk). Itt is a kezünkkel zárt gömböt alkotva, majd azt nyitogatva érhető el a hangszínváltozás.

Aki kedveli a kihívásokat, és egy kis plusz időt és pénzt is rá tud áldozni, ajánlok egy extra kísérletet: a kéz nélküli szájharmonikázást. Ilyenkor bebújok egy szekrény/ajtó vagy függöny mögé, és azt állítom: tudok kéz nélkül szájharmonikázni. Persze egyszerűnek tűnik, biztosan csak a fogaim közé szorítom, igaz? Úgy azonban nem tudom jobbra-balra mozgatni a hangszert, nem fogok tudni dallamot játszani! Más megoldás után kell nézni, elvonulok és rázendítek. Bemutatom a kísérletet párbeszédben, a gyerekek válaszait dőlt betűvel jelölve: „Tessék, kéz nélkül játszottam.” „*Nem láttuk a kezed!*” Felemelem az egyik kezem: „Tessék, a kezem.” „*Nem látjuk a másikat.*” Felemelem a másikat, de úgy, hogy az egyiket visszaeresztem: „Tessék, a másik kezem.” „*Mindkettőt emeld fel!*” Itt jön a csoda, mert mindkettőt felemelem, integetek, szól a szájharmonika, és a gyerekek elcsendesednek, mert nem értik, ez hogy lehet. Majd előlépek a függöny mögül: egy szájharmonika-tartó lóg a nyakamban! Nagy a nevetés, mert amellet, hogy meglepő, elég viccesen is néz ki! Ekkor azt is elmondom, hogy azért praktikus ez a tartó, mert a szabaddá vált két kezemmel bármit tudok közben csinálni, például gitározni – amit a „nyílik a zenebatyu” pontban ki is próbálunk majd.

Hangszervers

Már tudjuk, hogy fújunk és szívunk a szájharmonikát, és azt is, hogy rezegnek benne a fémlapok, de vajon hogy hívják még? Az egyik elterjedt neve a herfli, de még viccesebb a „pofagyalu”, mivel játék közben olyan, mintha a szánkat gyalulnánk. Már mindent tudunk, indulhat a vers: *Rezegnek benne a fémlapok* (két mutatóujjunkat előre tartva megrázzuk), *Pofagyalúnak is hívhatod* (szájharmonikázást imitálunk jobbra-balra nagy mozdulatokkal), *Tornáztatd meg már a pofikád* (két kezünkkel megmasszírozzuk az arcunkat), *Fújd és szív a SZÁJHARMONIKÁT!* (négyyszer tapsolunk). Mondanom sem kell, pár ismétlés után a hangszer nevét már nem mondjuk a gyerekekkel, csak látványosan fülelünk, tudják-e (és abban biztosak lehetünk, hogy hangos kiáltással fognak számot adni tudásukról).

Ökohangszer-bemutató

Felmerülhet a kérdés: miből csináljunk rezgő fémlapot? Nehéz lenne fémvágó eszközöket beszerezni otthonra, így egy kicsit „csalunk”. Egy műanyag flakon (PET-palack) oldalába sniccerrel lapocskát vágunk (lásd a képen), hasonlóan a korábban említett szívószálhoz. Ez a mutatvány egy kis kísérletezést kíván, a siker függ a flakon vastagságától, a lapocskák hosszától és vastagságától is, így ha elsőre nem sikerül, csak ragasszuk le és próbáljuk újra. Ha a lapocskát kicsit „kihajlítjuk” úgy, hogy résnyire elemelkedjen a testtől, a flakon szájába fújva a lap rezegni kezd. Ha befelé toljuk meg egy kicsit, akkor szívva érhetjük el ugyanezt a hatást. Minél több „flakonikát” készítünk, annál több hangú szájharmonikát hozhatunk létre.

Energiser

A lankadó figyelmet egy kis mozgós játékkal mindig fenn tudjuk tartani, a mostani energiserhez szükség lesz két különböző színű zoknira – vagy bábra, játékra, bármilyen egymástól különböző tárgyra. Egy-egy kezünkre ráhúzzuk őket, és kijelöljük, melyik lesz a fiúké, melyik a lányoké (akinek van pókemberes és jégvarázsos, annak nyert ügye van ☺). Amelyik kezünket felemeljük, azoknak kell felállniuk, amelyiket letesszük, azok leguggolnak. Közben dalolunk: *A fiúk, a fiúk, a fiúk, a fiúkat lányok váltják* (mi fá SZÓ, szó szó DÓ' dó' dó' LÁ, lá, lá, FÁ' FÁ', MI'Z RÉ' RÉ' DÓ'). *x2 Lányok váltják a fiúkat, x3 s együtt mondják, HOGY a fiúk, a fiúk...* stb. (DÓ' Z MI' DÓ' RÉ' ré mi fá mi RÉ' TI Z RÉ' TI DÓ' dó' ré' mi' ré' DÓ, DÓ' Z MI' DÓ' RÉ' ré mi fá mi RÉ' SZÓ'Z TI TI DÓ')

Nagyobbakkal egy-két kör gyakorlás után már a zoknikat is levehetjük, és a szövegre kell figyelniük. A sok guggolás-felállás hirtelen váltása, gyorsítása vagy lassítása még viccesebbé teheti a játékot.

Csináld magad

Nagy kedvenc csináld magad hangszereim következnek: a spatulonika. Az elv egyszerű: ahogy a két hüvelykujjunk közé szorított fűszál fújás közben megrezeg, úgy két spatula/fapálcika/jégkrémpálca/nyelvlapoc közé szorítsunk egy papírcsíkot, és kész a hangszer! Arra figyeljünk csak, hogy a lapokat ne szorítsuk össze, mert hely nélkül nem tud szabadon rezegni a papír. Ebben segít nekünk 2 befőttesgumi, amellyel a két spatulát a széleiken összegumizzuk: ügyeljünk arra, hogy a lapok közé is tekerjünk gumit, ezzel szétválasztva őket (lásd a képen). A spatulonikánk rengeteg hangra képes: szúnyog, mentő, autóverseny, nevetés, cipzár, kutyaugatás, érdemes kísérletezni vele, de a legfőbb tudása: dallamhangszer!

Ha ugyanis gyengén fújuk a papírcsíkot, az lassabban rezeg, mélyebb hangot ad, ha viszont ráerősítünk, növekszik a rezgésszám, emelkedik a hangmagasság, azaz kis gyakorlással bármilyen dallamot lejátszhatunk rajta! A kis óvodások is megtudják már szólaltatni, de fontos gyakorolni, hogy a túl intenzív fújás ne szakítsa vagy áztassa el a papírcsíkot.

NYÍLIK A ZENEBATYU

A hangszerosztás, a bemelegítő-összehangoló „Aki nem lép egyszerre” dal és az első „fogd a hangszert, gyere, gyere, indulhat a csere-bere” hangszerváltás után jöhet egy kis szoborjáték: szájharmonikával! Szerencsére hangszertudás egyáltalán nem szükséges hozzá, fújuk-szívjuk bátran, kreatívan, és persze ne felejtünk szünetet tartani, hogy a gyerekek szoborra válhassanak. Profiknak gitár+szájharmonika javasolt (gyakorlásként elég a herfli alaphangnemének akkordját sikálni a gitárral), és az igazi kihívás, ha akkor állnak meg, ha teljes a csend, de mi csak a gitárjátékot állítjuk meg rácsapva a húrokra, a szájharmonikát nem – vagy fordítva. Komoly figyelemfejlesztő feladat, amellet, hogy remek szórakozás!

A másik játékunk a „Rázd csak, rázd a hangszered” c. dal utolsó strófája lesz, volt már fent-lent, kint-bent, zeng-csend, (lásd 5. cikk), eljött a lassítás ideje: egyszer CSIGA (lassan rázzuk, szólaltatjuk meg a hangszerünket), egyszer BIKÁ (gyorsan és hangosan szólnak a hangszerek!). Miután mind a négy mozdulatsort kipróbáltuk, mehet mind a négy egymás után, kész a tánc-koreográfia! A közös zene végén ne felejtjük el visszacsereberélni, majd a helyére tenni a hangszereket.

ZÁRUL A ZENEBATYU

Miután átismételtük a tanultakat – és elmondtuk, elkiabáltuk a hangszerverset –, valamint válaszoltunk a felmerülő kérdésekre, jöhet a búcsúdal, a bevállalásnak gitárral és szájharmonikával egyszerre, és persze egyre gyorsabban ismételve: Hát, sziasztok...

VÉGSZÓ

A pofagyalu közkedvelt hangszer, szeretem népszerűsíteni, mert pillanatok alatt sikerélményt nyújt bárkinek: ha belefújunk, máris felcsendül egy harmónia! Remélem, a kedves olvasó is kedvet kapott ahhoz, hogy szerezen – és/vagy készítsen – egyet magának! A Zenebatyu cikksorozat utolsó előtti fejezetéhez érkeztünk, az utolsó alkalomra egy remek kihívást tartogatok, addig is ne feledjük: Minden hangszer!